

ΟΥΤΟΠΙΑ

Τριμηνιαία Έκδοση Θεωρίας και Πολιτισμού, Καλλιδρομίου 89 και Τσαμαδού, 106 80 Αθήνα
Τηλ.: 210 36.07.742, Φαξ: 210 38.36.658, www.u-topia.gr

ΥΤΟΡΙΑ

A three-monthly Review of Theory and Culture, Editor: E.I. Bitsakis
Kallidromiou 89, 106 80 Athens, Greece,
Tel.: 210 36.07.742, Fax: 210 38.36.658, www.u-topia.gr

Εκδότης: Ευτύχης Μπιτσάκης

Εκδόσεις Τόπος

Κεντρική διάθεση: Εκδόσεις Τόπος

Πλαπούτα 2 & Καλλιδρομίου, 114 73 Αθήνα, Τηλ.: 210 32.21.580, Φαξ: 210 32.11.246

Συντακτική Επιτροπή

Βασίλης Αλεξίου, Χρίστος Αλεξίου, Λεωνίδας Βατικιώτης, Ειρήνη Γαϊτάνου, Πένη Γαλανάκη, Θανάσης Γιούρας, Κώστας Γούσης, Χρήστος Δερμεντζόπουλος, Δημήτρης Δημητούλης, Αντρέας Θεοφίλου, Έκτωρ Κακναβάτος†, Τίτια Καραβία, Ερατοσθένης Καψωμένος, Κατερίνα Κήη†, Μαρία Κοκκίνου, Λαοκρατία Λάγκα, Γιώργος Μανιάτης, Κατερίνα Μάτσα, Δημήτρης Μπελαντής, Ευτύχης Μπιτσάκης, Γιάννης Νικολακόπουλος, Ηρακλής Οικονόμου, Αντρέας Παγουλάτος†, Αποστόλης Παλιούρας, Νίκος Παπαδάτος, Πέτρος Παπακωνσταντίνου, Δημήτρης Σαραφιανός, Μάνος Στυριδιάκης, Γιώργος Σταμάτης, Σταύρος Σταυρίδης, Παναγιώτης Σωτήρης, Λένα Χαραλαμποπούλου, Αλέξανδρος Χρύσης.

Τακτικοί Συνεργάτες

Χρίστος Γεωργίου, Γιάννης Δάλλας†, Μανώλης Δαφέρμος, Γιώργος Διζικιρίκης†, Σόνια Ιλίνσκαγια, Γιάννης Κουζής, Στάθης Κουβελάκης, Κώστας Λαπαβίτσας, Γιώργος Λιερός, Γιώργος Λιοδάκης, I.N. Μαρκόπουλος, Σταύρος Μαυρουδέας, Θόδωρος Μεγαλοοικονόμου, Βασίλης Μηνακάκης, Χρυσούλα Μητσοπούλου, Παναγιώτης Νούτσος, Ευαγγελή Ντάτση, Κώστας Παλούκης, Ευτύχης Παπαδοπετράκης, Δημήτρης Πατέλης, Σάββας Πατσαλίδης, Περικλής Παυλίδης, Γιώργος Παυλόπουλος, Γιάννης Πλάγγεσης, Ελένη Πορτάλιου, Δημήτρης Ρόκος, Νίκος Ταμπάκης, Δημήτρης Τζωρτζόπουλος, Πάνος Τότσικας, Γιώργος Τριμπέρης, Τάσος Τσακίρογλου, Βασίλης Φούσκας.

Επιμέλεια και διόρθωση δοκιμών: Χρυσούλα Γραμμένου

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση: Εκδόσεις Τόπος, τηλ.: 210 82.22.835

Εκτύπωση: Προσχέδιο

Για τους συνεργάτες της Ουτοπίας

Τα κείμενα που δημοσιεύονται εκφράζουν τις απόψεις του συγγραφέα. Η Συντακτική Επιτροπή ευθύνεται για την επιλογή τους. Κάθε κείμενο κρίνεται από δύο ειδικούς, μέλη ή μη της Συντακτικής Επιτροπής. Σε περίπτωση διαφωνίας, το κείμενο δίδεται σε τρίτο κριτή. Τα προς κρίση από τη Συντακτική Επιτροπή κείμενα αποστέλλονται σε ηλεκτρονική μορφή σε αρχείο Word στη διεύθυνση, outopia@googlegroups.com. Το σύνολο των λέξεων των συμβολών πρέπει να είναι έως 6.000, της βιβλιογραφίας συμπεριλαμβανομένης, σε γραμματισειρά Times New Roman και σε διάστιχο 1,5 ίντσας. Ακολουθείται το σύστημα Harvard. Για περισσότερες οδηγίες, βλ. στην ως άνω ιστοσελίδα.

Τιμή τεύχους: 11 ευρώ. Ετήσια συνδρομή εσωτερικού: 40 ευρώ. Φοιτητές: 30 ευρώ. Οργανισμοί: 100 ευρώ.

Ετήσια συνδρομή εξωτερικού: ΕΥΡΩΠΗ: 80 ευρώ - ΗΠΑ: 95 ευρώ. Οργανισμοί εξωτερικού: 130 ευρώ.

Συνδρομές: ALPHA BANK, 128002320002920 (ΜΟΤΙΒΟ ΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.)

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ, 151/470821-09 (ΜΟΤΙΒΟ ΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.)

Αριθμός τεύχους: 136, Απρίλιος - Μάιος - Ιούνιος 2021

ISSN: 1105-9141

Εξώφυλλο: Θεόφιλος, *Τα Παραμύθια του Θεόφιλου. Ο Ήρωας Μιλτιά Γιαταγάνος.*

Οπισθόφυλλο: Θεόφιλος, *Τα Παραμύθια του Θεόφιλου. Η εν Καρπενησίω νίκη των Ελλήνων. Ο θάνατος του Μάρκον Βότσαρη.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 5 ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ
- 9 ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ 1821. ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
Νίκος Θεοδοκάς - Γιάννα Τζουρμανά
- 23 ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΔΟΜΩΝ ΤΟΥ ΗΡΩΙΚΟΥ ΔΗΜΟ-
ΤΙΚΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ. ΤΟ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΣΤΟΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΑΪΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ
Ερατοσθένης Γ. Καψωμένος
- 47 «ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΑΡΧΙΑ»
Παναγιώτης Νούτσος
- 55 ΤΟ ΜΕΛΛΟΝΤΑ ΓΕΝΑΜΕΝΟ ΠΑΡΟΝ
Σάββας Μιχαήλ
- 67 ΤΑ ΟΡΑΜΑΤΑ ΚΑΙ ΘΑΜΑΤΑ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ
Ευαγγελή Αρ. Ντάτση
- 81 Ο ΣΟΛΩΜΟΣ ΚΑΙ Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΟΥ ΑΡΑΧΝΗ
Στέφανος Ροζάνης
- 87 ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΟΛΩΜΟ, ΤΟΝ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΟ '21
Βασίλης Αλεξίου
- 93 ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821
Γιάννης Σχιζας

ΠΟΙΗΣΗ

- 105 ΑΝΩΦΕΡΕΙΑ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΥ ΜΠΑΧ
Νίκος Καρούζος

ΜΕΛΕΤΕΣ

- 109 ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΒΙΟΗΘΙΚΗ (ΑΡΘΡΟ ΠΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΘΗΚΕ
ΣΤΟ “RAISON PRESENTE”, ΤΟΥ GEORGES GASTAUD NO 110)
Georges Gastaud
- 123 ΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΜΑΡΕΙΣΤΙΚΗΣ ΓΝΩΣΙΟΘΕΩΡΙΑΣ
Ευτύχης Ι. Μπιτσάκης
- 151 ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ: Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ
ΕΞΕΛΙΞΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟ
Αλέξανδρος Μινωτάκης
- 173 «ΚΥΝΗΓΗΜΕΝΟΙ ΣΤΗΝ ΙΔΙΑ ΤΟΥΣ ΤΗ ΓΗ» ΜΙΑ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ
ΤΗΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗΣ ΕΞΟΝΤΩΣΗΣ ΤΩΝ ΙΝΔΙΑΝΩΝ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΩΣ ΤΗ ΣΦΑΓΗ
ΤΟΥ «ΠΛΗΓΩΜΕΝΟΥ ΓΟΝΑΤΟΥ»
Ορέστης Αλεξίου

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

- 203 ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΥΣΑ ΒΑΝΑΥΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΑ
Πέτρος Πέτκας

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

- 213 ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΑΥΔΙΚΟΣ, ΠΑΘΟΓΕΝΕΙΕΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ, ΕΚΔ. ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ, ΑΘΗΝΑ 2020, ΣΕΛ. 349.

1821. Διακόσια χρόνια! Συνεχίζουμε... Στο προηγούμενο *Σημείωμα* (τεύχος 135) αναφερθήκαμε σε ορισμένα γεγονότα και χαρακτηριστικά τα ελληνικής Επανάστασης. Το σημερινό τεύχος αποτελεί ένα πρώτο αφιέρωμα στην Επανάσταση του 1821 και ελπίζουμε να συνεχίσουμε γι' αυτό το ιστορικό γεγονός, προϋπόθεση της δημιουργίας του ελληνικού Έθνους-Κράτους.

Ερώτημα: Εξέγερση ή Επανάσταση; Εξέγερση σημαίνει εν γένει τοπικό γεγονός, χωρίς ευρύτερο ιστορικό ορίζοντα. Αλλά το 1821 ήταν μια εθνικο-απελευθερωτική και ταυτόχρονα αστική-δημοκρατική Επανάσταση. Επανάσταση που εκδηλώθηκε σε όλες τις περιοχές της Ελλάδας, που γέννησε κινήματα συμπαράστασης στις παραδουνάβιες χώρες και γενικότερα στην Ευρώπη και στις Ενωμένες Πολιτείες. Επανάσταση, 1822: Το προοδευτικό Σύνταγμα της Επιδάουρου: από τα πιο προοδευτικά της περιόδου.

Το Σύνταγμα της Επιδάουρου αντανάκλασε το πνεύμα της εποχής (Διαφωτισμός, Γαλλική και Αμερικανική Επανάσταση) και προπαντός την ύπαρξη ενός ελληνικού κινήματος διαφωτισμού. Εξέφραζε ανερχόμενα κοινωνικά στρώματα, αλλά και στοιχεία από τα επιτεύγματα των φυσικών επιστημών. Δεν είναι τυχαίο ότι ο Ρήγας, εκτός από τον *Θούριο*, που καλούσε τους λαούς της Βαλκανικής σε ένα είδος κοινού αγώνα, έγραψε και ένα εκλαϊκευτικό *Απάνθισμα* της Φυσικής. Συνολικότερα: τις νέες ιδέες εξέφρασαν ο Κοραΐς, ο συντάκτης της *Ελληνικής Νομαρχίας*, ο Σολωμός με τη *Γυναίκα της Ζάκυνθος*, ο Κάλβος και πολλοί που μετείχαν στην Επανάσταση και έγραψαν *Απομνημονεύματα*.

Κοινωνική πραγματικότητα. Ιδέες του Διαφωτισμού. Εμπειροπόλεμοι Κλέφτες και Αρματολοί. 25 *Μαρτίου 1821*. Ποιοι επαναστάτησαν; Προφανώς οι Έλληνες! Και οι ελληνόφωνοι; Και οι μη ελληνόφωνοι; Ο πληθυσμός της Ελλάδας ήταν τότε ένα μωσαϊκό από Έλληνες, Αλβανούς, Σλάβους, Βλάχους, Σαρακατσάνους, Εβραίους, Αρμένιους κ.ά. Υπήρχαν περιοχές όπου οι Έλληνες αποτελούσαν μειοψηφία. Οι Σλάβοι άφησαν τα σλαβικά τοπωνύμια σε όλη τη βορειοδυτική Ελλάδα, κατεβαίνοντας μέχρι την Πελοπόννησο (Μιτσικέλι, Ζαγορά, Στάρα Ζαγορά, Πλούμιτσα κ.λπ.). Οι αλβανόφωνοι κυριαρχούσαν στην Αττική και στα νησιά και αποτελούσαν σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού και σε άλλες περιοχές.

Όμως, παρά τις διαφορές καταγωγής, γλώσσας κ.λπ. ο αγώνας ήταν κοινός, Κολοκοτρώνης και Κολοκοτρωνάιοι, Μάρκος Μπότσαρης και η φάρα του. Τζαβελαίοι, Καραϊσκάκης, καραβοκυραίοι, Μιαούλης, Κανάρης και λοιποί.

Μια ομοψυχία, μια «εθνική» ενότητα, φαινόταν να διαμορφώνεται, να αναδύεται μέσα από τα ερείπια και τις φλόγες της Επανάστασης. Αλλά η φαινομενική ομοψυχία επικάλυπτε ουσιαστικές ταξικές διαφορές και αντίστοιχα διαφορετικούς πολιτικούς στόχους. Οι Φαναριώτες, οι Κοτζαμπάσηδες, οι συνεργάτες των Τούρκων, αντιδραστικοί πολίτες κ.ά. συνιστούσαν μια αντιδραστική αντεπαναστατική δύναμη. Ανώτερος κλήρος (ο Πατριάρχης Γρηγόριος ο 5ος αποκήρυξε την Επανάσταση), ενώ κατώτεροι κληρικοί πολέμησαν και θυσιάστηκαν (π.χ. Διάκος, Παπαφλέσσας), πλοιοκτήτες διέθεσαν τον πλούτο τους για την Επανάσταση, ενώ άλλοι πλούτιζαν επ' αυτών κ.λπ. Συνολικά: Η ταξική πάλη λειτουργούσε στο εσωτερικό της φαινομενικής επαναστατικής ομοψυχίας. Παραδείγματα: ποιοι φυλάκισαν τον Γέρο του Μοριά; Ποιοι δολοφόνησαν τον Οικονόμου; Ποιοι βρισκόνταν πίσω από τον Γκιούρα που γκρέμισε από την Ακρόπολη τον ήρωα της Γραβιάς; Και ποιοι δολοφόνησαν τον Καραισκάκη;

Πέρα από προσωπικές φιλοδοξίες και συγκρούσεις, βαθύτερες κοινωνικές δυνάμεις παραμέρισαν τους ηγέτες της Φιλικής, έβαλαν στο περιθώριο ριζοσπάστες μαχητές του '21, συνολικά και βαθμαία ο συμβιβασμός κατέληξε στην ακύρωση των αρχικών κοινωνικο-πολιτικών στόχων της Επανάστασης.

Και δυο ερωτήματα. Μιλάμε για Έλληνες. Κατά μια άποψη, οι Έλληνες του 1821 ήταν γνήσιοι απόγονοι των Αρχαίων Ελλήνων. Κατά την αντίθετη άποψη, υπήρξε μια τομή ανάμεσα στους αρχαίους και τους σύγχρονους. Στην πραγματικότητα υπήρξαν επιμίξεις, αλλαγές, αφομοιώσεις και τελικά προέκυψε μια πραγματική βάση για τη δημιουργία του ελληνικού Έθνους-Κράτους. Το έθνος *δεν είναι κατασκευή*. Η δημιουργία Έθνους-Κράτους, συνέβαλε με τη σειρά του (νόμοι, παιδεία, ιδεολογία) στη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης. Και η γλώσσα; Τομή ανάμεσα στην αρχαία και τη δημοτική ή ασαφής ιδέα μιας συνέχειας; Τα γεγονότα μιλούν: Αλεξανδρινοί, Βυζαντινοί, Δημοτική, τοπικές γλωσσικές ιδιομορφίες... Η γλώσσα μεταμορφωνόταν με απώλειες και με προσμίξεις, διατηρώντας βασικά τον ελληνικό χαρακτήρα της: «Μεταβάλλον αναπαύεται» και με τη δύναμη της παράδοσης και την επέμβαση του κράτους, μιλάμε σήμερα μια δημοτική απαλλαγμένη βασικά από ξένες προσμίξεις.

Διευκρίνιση. Η Συντακτική Επιτροπή, λόγω κορωνοϊού, δεν μπορεί να λειτουργήσει. Έτσι και το σημερινό σημείωμα υπογράφεται από τον εκδότη του περιοδικού.

Ευτύχης Μπιστάκης

Επανόρθωση. Το προηγούμενο τεύχος (135) εικονογραφήθηκε με έργα του Γιώργου Ζιάκα, με τη δική του φιλική συγκατάθεση. Όμως από παράλειψη δεν βάλουμε τον τίτλο του βιβλίου: Γιώργος Ζιάκας, *Θέατρο, Κινηματογράφος, Ζωγραφική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2017.